

A vagyoni hátrány megállapításának szakértői vagy szakmai összetevői egykor és ma

The expert or professional components of determining financial disadvantage, then and now

Varga Sándor

Dr., főosztályvezető, pénzügyőr ezredes
Nemzeti Adó- és Vámhivatal,
Bűnügyi Stratégiai Főosztály
varga.sandor_1@nav.gov.hu

Absztrakt

Cél: A tanulmány a költségvetést károsító bűncselekmények miatt folytatott büntetőeljárások kapcsán annak vizsgálatát helyezi fókuszba, hogy a bizonyítás körébe eső vagyoni hátrány összegének megállapítása kizárólag szakértő igénybevételével, vagy más módon is megállapítható. Hol lehet a határvonal a különleges szakértelem tartalmának értékelésében, a büntetőeljárás tapasztalatok szerint a vagyoni hátrány megállapítása adott esetben mikor marad belül, illetőleg mikor mutat túl a büntetőeljárást folytató nyomozó hatóság ismereteinek korlátain?

Módszertan: A szakértő igénybevételére vonatkozó normatív szabályozás összefoglalását követően alapvetően a büntetőeljárás gyakorlati tapasztalatok alapul vételével történik annak bemutatása, kontextusba helyezése, hogy az elmúlt két-három évtizedben a költségvetést károsító bűncselekmények nyomozására kompetens hatóság esetében milyen specializálódás ment végbe, a jogalkalmazói tudás, készség, gyakorlat hogyan alakult, továbbá ezzel összefüggésben a háttérszabályozások által mára milyen adatvagyon áll rendelkezésre, azok feldolgozását milyen elemző eszközök, módszerek támogatják.

Megállapítások: A büntetőeljárások hatékony lefolytatását alapvetően meghatározza, hogy mennyire időszerűen történik a bizonyítás, ennek folyamatában pedig meghatározó, hogy a vagyoni hátrány – mint a bizonyítás szempontjából releváns tény – összegének megállapítása is mennyire időszerűen, és milyen

A szerző a kéziratot magyar nyelven nyújtotta be. Benyújtás: 2025. 08. 04. Átdolgozás: 2025. 09. 11.
Elfogadás: 2025. 09. 14.

színvonalon történik meg. Ennek megfelelően jelentős, hogy a kérdésben milyen jogalkalmazói gyakorlat alakult, alakul.

Érték: A szakértő igénybevételét meghatározó különleges szakértelem fogalma jogszabályban nincs definiálva. Alapvetően a joggyakorlat tudja alakítani, hogy az adott kérdés megállapításához, megítéléséhez milyen ismeretszint szükséges. A dolgozat az ismeretszint megítélésének kérdéséhez igyekezett egy képet mutatni, elsődlegesen a nyomozó hatósági jogalkalmazó gyakorlat változásainak aspektusából.

Kulcsszavak: különleges szakértelem, vagyoni hátrány, költségvetést károsító bűncselekmények, időszerűség

Abstract

Aim: The study focuses on the examination of whether the amount of financial loss that falls within the scope of proof can be established exclusively by using an expert or in other ways in connection with criminal proceedings for criminal offenses against public finances. Where should the line be drawn in assessing the content of special expertise? According to criminal procedure experience, when does the determination of financial loss fall within, or when does it go beyond the “limits” of the knowledge of the investigating authority conducting the criminal procedure?

Methodology: After a summary of the normative regulation on the use of experts, the followings are presented and contextualized, primarily based on practical experience in criminal proceedings: What specialization has taken place in the last two to three decades at the competent authority for the investigation of criminal offenses against public finances? How did knowledge, skills and practice change in application of law? What kind of data assets are now available through related regulations in this context, and what analytical tools and methods support their processing.

Findings: The efficient conduct of criminal proceedings is fundamentally determined by the timeliness of the proof, and in this process timeliness and quality at the determination of the amount of financial loss – as a fact relevant to the proof – is also decisive. Accordingly, it is significant what practice in application of law has developed and is developing in this issue.

Value: The term describing the special expertise requires the use of an expert is not defined in legislation. Basically, legal practice can shape the level of knowledge required to determine and judge the given question. The study attempted to present a picture of the question of judgment the level of knowledge, primarily from the aspect of changes in the practise of application of law at the criminal investigative authority.

Keywords: special expertise, financial loss, criminal offenses against public finances, timeliness

Bevezetés

A költségvetést károsító bűncselekmények miatt folytatott büntetőeljárások tapasztalatai alapján az elmúlt évtizedekben jelentős változások alakultak az elkövetési magatartások összetettsége, megvalósulási formái tekintetében, de ami a tanulmány tartalma szempontjából még inkább középpontban áll, a jogalkalmazói tudás, készség, alkalmazott eszközök, módszerek, adatvagyon területén is óriási előmozdulást tapasztalhattunk.

Az írás az e körbe tartozó bűncselekmények esetében alapvetően annak a vizsgálatát állítja középpontba, hogy a vagyoni hátrány megállapítása az elmúlt évtizedek jogi szabályozási és jogalkalmazási gyakorlat változása mentén – különösen a múltban rendelkezésre álló összetevőkhöz mérten – mennyire, milyen esetekben minősül valóban szakkérdésnek. Vagyis a vagyoni hátrány mint tényállási elem megállapítása adott esetben ténylegesen szakkérdés-e, avagy azt a megfelelő képzettséggel, szakmai ismerettel, a közvetlenül rendelkezésre álló adatvagyon felhasználásával a nyomozó hatóság is képes megnyugtató módon előállítani.

A kérdés annak bemutatásával helyeződik kontextusba, hogy az elmúlt két-három évtizedben az ilyen típusú bűncselekmények kapcsán eljáró nyomozó hatóság, ügyészség, de akár a bíróság esetében is milyen specializálódás történt, a jogalkalmazói tudás, gyakorlat hogyan alakult, a háttérszabályozások változásával mára milyen adatvagyon áll rendelkezésre, azok feldolgozását milyen elemző eszközök, módszerek segítik. A téma bemutatásának célja a vagyoni hátrány megállapításához szükséges ismeretszint értékelésének ilyen vetületű fókuszba helyezése a büntetőeljárás jogalkalmazók számára.

Szakértői bizonyítás a magyar büntetőeljárás rendszerében

A szakértő igénybevételének megítélése kérdésében kiindulópontként indokolt a hatályos eljárásjogi szabályozás és a kapcsolódó háttérnormák releváns tényezőinek összefoglalása, majd azokra figyelemmel a jogalkalmazói gyakorlat által alakított álláspontok felvázolása.

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be) 167. §-ának rendelkezései a bizonyítékok értékelése kapcsán egyértelműen rögzítik, hogy a magyar büntetőeljárás bizonyítási rendszere szabad bizonyítási

rendszer, azaz nincs meghatározva, hogy mit és milyen bizonyító erővel kell elfogadni bizonyítékként. A jogalkalmazó szabadon mérlegelhet.

A bizonyítékok beszerzésének kizárólag a törvényesség a korlátja, amelyet alapvetően a hivatkozott szakasz (5) bekezdése biztosít annak rögzítésével, hogy „nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközből származó tény, amelyet az adott hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők büntetőeljárás jogainak lényeges sérelmével szerzett meg.” A nyomozások során az ügyészségnek szorgalmaznia kell a bizonyítási eszközök teljes körű beszerzését, és köteles ellenőriznie, hogy azok beszerzése törvényes volt-e, mert a belőlük származó tény csak akkor értékelhető bizonyítékként.¹

A bizonyítási eljárást fogalmilag görcső alá véve elmondható, hogy maga a bizonyítás – Tremmel Flórián gondolatmenetét alapul véve – a büntetőeljárásban, annak részét alkotó közvetett és összetett megismerési folyamat. Ennek során nem közvetlenül a múltbeli eseményeket vizsgáljuk, hanem azokra a bizonyítékokból racionális gondolkodás útján, a logika szabályai szerint vonunk le következtetéseket (Tremmel, 2006).

A Be. 163. §-a alapján a bizonyítás azokra a tényekre terjed ki, amelyek a büntető anyagi- és eljárási jogszabályok alkalmazásában jelentősek. Szakértő igénybevételenek is csak e körben lehet helye. A vagyoni hátrány mértéke a cselekmény értékelését, a terhelt cselekményének minősítését meghatározza, ezért a tényállás szempontjából releváns. Ezzel összefüggésben ugyanakkor fontos kiemelni, hogy releváns tények esetében is lehetséges, hogy a bizonyítandó tény iratokból, okiratokból, tanúvallomásokból megtehető következtetésekből megállapítható, azaz nem szükséges hozzá szakértő igénybevétele.

A Be. nagykommentára mindennek megfelelően rögzíti, hogy „a bizonyítás körén kívül eső tények vonatkozásában szakértő bevonásának nem lehet helye. A szakértő indokolatlan igénybevétele azonban a releváns tények bizonyítása körében is előállhat. Erre jellemzően akkor kerül sor, ha a bizonyítandó tény megállapítása vagy megítélése más bizonyítás (jellemzően irat, okirat, illetve vallomás) vagy ténybeli következtetés útján is elvégezhető.” (Ibolya, 2018).

A kommentár is felhívja tehát a figyelmet arra, hogy a jogalkalmazónak fel kell ismernie, hogy a bizonyítás szempontjából releváns adott tényező, így konkrét esetben a bűncselekménnyel előállt vagyoni hátrány összegének megállapítása kizárólag szakértő igénybevételevel, vagy más módon is előállítható.

A Be. 188. § (1) bekezdése szerint, ha a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges, szakértőt kell alkalmazni.

¹ 9/2018. (VI. 29.) LÜ utasítás az előkészítő eljárással, a nyomozás felügyeletével, valamint a befejező intézkedésekkel kapcsolatos ügyészi feladatokról [8. § (4) bekezdés, 13. §, 49. § c) pont].

Schmidt Gábor gondolatmenetében kifejti, hogy az előbbi szabályozás azt a gyakorlati helyzetet feltételezi, hogy a nyomozó hatóság, ügyészség vagy bíróság ügyben eljáró tagja nem rendelkezik a bizonyítandó tény megállapításához szükséges szakértelemmel (Schmidt, 2023).

A szabályozás tehát a különleges szakértelmet rögzíti az igénybevétel eredőjeként, így ezen átfogó szempont miatt a törvény mellőzi azon szakkérdések példálózó felsorolását, amelyek esetén kötelező a szakértő igénybevétele. Mi a különleges szakértelem? A fogalom nincs jogszabályban definiálva, annak tartalmát a joggyakorlat maga alakítja folyamatosan. Berkes György e tekintetben kifejti, hogy *„egyet kell érteni azzal az állásponttal, miszerint el kell szakadni a különleges szó hétköznapi jelentéstartalmától, a szakértelmenek nem kell valamely egészen ritka, bonyolult, vagy valamely tudományos szakterület tárgyát alkotó ismerettel rendelkeznie, csupán a jogi szakismeretektől eltérő ismeretanyagra kell épülnie.”* (Berkes, 2014). Az elméleti megközelítés szerint tehát a hatóság képviselőjének jogi szakismeretétől eltérő olyan speciális ismeretanyag, amely a szakkérdés eldöntéséhez és a tényállás megállapításához nyújt segítséget.

Ennek gyakorlati értékelése körében nem lehet kérdés az, hogy például DNS-minta azonosításához, vegyianyag talajkárosító hatásának meghatározáshoz kétségkívül különleges szakértelem szükséges. Ugyanakkor nem ilyen egyértelmű, hogy a költségvetést károsító bűncselekmények miatt folytatott adott eljárásban a vagyoni hátrány megállapításához *„mennyire különleges szakértelem”*, milyen speciális ismeretszint szükséges. Az eljárást folytató nyomozó hatóságnak, ügyésznek, bírónak kell tudni eldöntenie, hogy mikor áll fenn az a Be. által írt helyzet, hogy elengedhetetlen a szakértő bevonása, azaz saját ismereteinek korlátai mikor akadályozzák a döntés meghozatalában.

Ennek megfelelően a felmerülő releváns körülmények bizonyítása körében figyelemmel kell lenni a büntető anyagi- és eljárási normák, a háttérnormák változására, a tudomány, a technika fejlődésére, a jogalkalmazói gyakorlat alakulására, a büntetőeljárást folytató hatóságok tudásának specializálódására. Ezek alapján kell esetenként megítélni, hogy az adott tény megállapítása, következtetés levonása túlmutat-e a nyomozó hatóság tagja, az ügyész, a bíró ismereteinek korlátain, tehát indokolt-e a szakértő igénybevétele. A tapasztalatok szerint a büntetőeljárások gyakorlata nem feltétlenül követi le az előbbi összetevők változását, így olyan esetekben is sor kerülhet – akár nyomozási, de még inkább bírói szakban – szakértő bevonására, amikor a bizonyítandó tény megállapítása jelenleg már nem feltétlenül mutat túl a büntetőeljárást folytató hatóság tagjának, tagjainak a korlátain.

Vizsgáljuk meg, ezek a korlátok hogyan változtak az elmúlt időben!

Egykor és ma. Az elkövetési magatartások változása, a pénzügyi nyomozói szakma specializálódásának alakulása

A tanulmány ezen része – egyfajta időutazásként – elsődlegesen annak megjelenítését célozza, hogy a költségvetést károsító bűncselekmények nyomozására kompetens nyomozó hatóság szakmai specializálódása, illetőleg ezzel együtt az elkövetési magatartások összetettsége hogyan változott az elmúlt évtizedekben.

A következőkben megjelenített tényezők a szabályozásbeli változások bemutatása mellett nagyban gyakorlati tapasztalaton alapulnak.

A költségvetést károsító ügyek feldolgozására specializálódott adó-, majd pénzügyi nyomozásról 1999. február 1. óta beszélhetünk. A megelőző időszakban az Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal (a továbbiakban: APEH) hatáskörébe tartozó adókkal összefüggésben elkövetett bűncselekmények nyomozására a rendőrség bírt hatáskörrel, amely nyomozó hatóság az erőt elsődlegesen fő feladatára, a közbiztonság javítása érdekében teendők ellátására fordította, az adózással összefüggő bűncselekmények nyomozására nem jutott elegendő kapacitás, és esetenként hiányzott az a speciális adóztatási szakismeret, amely ezeknek az ügyeknek a felderítéséhez és bizonyításához elengedhetetlen.

Mindezt az APEH egyes feladatairól szóló törvény 1998. évi módosításának miniszteri indokolása a következők szerint fejezte ki. *„Az államháztartás bevételi érdekeit kiemelkedően veszélyeztető bűncselekmények visszaszorítása, illetőleg a büntetőjogi eszközök alkalmazása, az elkövetők felderítése és felelősségre vonása a társadalmi tapasztalatok szerint nem eléggé eredményes. Az adó- és járulékcsalás ügyekben az elkövetési értékek az utóbbi években ugrásszerűen emelkedtek. Ugyancsak dinamikus emelkedés tapasztalható az ismertté vált bűncselekmények számában, de ezzel nem tart lépést a számonkérés eredményessége. Az adó-, társadalombiztosítási csalás, [...] bűncselekmények eredményesebb felderítése, megakadályozása, félbeszakítása megköveteli egy új nyomozó hatóság létrehozását, amely rendelkezik a feladat ellátásához szükséges szakmai ismeretanyaggal, és amelynél viszonylag gyorsan megteremthetők a bűnüldözéshez szükséges egyéb feltételek is.”*²

Az adózást érintő jogsértések, bűncselekmények felderítéséhez, bizonyításához különböző szakmák ismeretanyagának egyesítésére, az erők koncentrálására volt szükség. A hivatkozott normának megfelelően 1998 végén megalakult az APEH Bűnügyi Igazgatósága, melyről túlzás nélkül kijelenthető, hogy a specializálódás egyik fő mérföldköve volt.

2 Az 1998. évi XCIII. törvény miniszteri indokolása az Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal egyes feladatairól.

Az APEH Bűnügyi Igazgatósága megalakulásakor az adócsalások elkövetési módszere egyszerűnek volt mondható, annak túlzott bonyolítása, nagyszámú elkövetéssel érintett bevonása nem volt indokolt. Jellemző elkövetés volt az egyszerű bevételeltitkolás, azaz a gazdálkodók a teljesítésekről kiállított számláik egy részét vagy egészét nem szerepeltették adóbevallásaikban, illetve bevallásokat egyáltalán nem nyújtottak be. Jellemzőek voltak továbbá a valós gazdasági tevékenység végzése nélkül, tisztán az áfa visszaigénylésének szándékával elkövetett csalások is, mely ügyleteknél az életszerűség látszatának fenntartására sem törekedtek, e célból sok esetben bárminemű előzmény nélkül több százmillióes készpénzes ügyletek jöttek létre papíron. Nem voltak jellemzőek a többszintű számlaláncok, sok esetben a haszonhúzó gazdasági társaság alatt egy számlázási szint helyezkedett el, azaz az elkövetéshez elegendő volt egyetlen, a működő gazdasági társasággal kapcsolatban álló fiktív cég felhasználása is.

Nem voltak úgynevezett számlagyáras ügyek. Számlagyárról akkor beszélünk, amennyiben több személyből álló elkövetői kör a feladatokat egymás között megosztva, szervezeten, anyagi ellenszolgáltatásért, gazdasági tevékenység végzésére irányuló valós szándék nélkül, hosszabb időn keresztül állít ki számlákat az ezt megrendelő gazdálkodók részére. Nem volt jelen a maihoz hasonló mértékben a munkáltatással összefüggő adók és járulékok csökkentésére, fizetésének elkerülésére alkalmazott fiktív számlázás. Az ilyen típusú visszaélések lényege, hogy a jelentős élő munkaerő igényű, így tipikusan az őrzés-védelem, a takarítás ágazatokban a foglalkoztatottakat fiktíven működő cégekhez jelentik be, és a munkáltatással összefüggő adók, járulékok a minimálbér összegét alapul véve kerülnek bevallásra, megfizetésre, míg a minimálbér feletti, a munkavállalók részére „feketén” kifizetett összeg eltitkolásra kerül.

Magyarország 2004-ig nem volt tagja az Európai Uniónak, így nem voltak jelen a tipikusan az Európai Közösségen belüli termékbeszerzéssel, szolgáltatás igénybevételével összefüggésben elkövetett MTIC (missing trader intra-community fraud) típusú csalások sem, az adócsalás miatt folytatott nyomozások jórészt belföldi társaságok közötti ügyletek vizsgálatára korlátozódtak.³

3 Az MTIC csalás lényege, hogy a belföldi gazdálkodó valójában közvetlenül egy közösségi tagállami társaságtól vásárolja meg a terméket, továbbértékesítési céllal. Amennyiben a számlázási folyamat a valós ügyletnek megfelelően lenne bizonylatolva, az áfatörvény közösségi termékbeszerzésre és termékértékesítésre vonatkozó szabályaira figyelemmel a gazdálkodó adólevonási jogát nem tudná gyakorolni, de belföldi értékesítése után fizetendő áfaösszege keletkezne. Csalárd „megoldásként” a gazdálkodó az ügyletről belföldi cég által kiállított fiktív számlát fogad be, melynek áfatartalmát levonásba helyezi. Az ügylet célja az áfa megfizetésének elkerülése és azzal együtt kedvezőbb piaci ár és pozíció alakítása a számlabefogadó számára.

A kétezres évek elején az elkövetők nem törekedtek a fiktív ügyletek „lát-szólagos” pénzügyi rendezésére, sok volt a készpénzes ügylet, ebből adódóan nem volt szükség a bankszámlaforgalmak elemzésére, a sokszor megbonyolított pénzügyi folyamatok kirajzolására. Az APEH Bűnügyi Igazgatósága 1999-ben megyei szervezeti felépítésben, jellemzően 5-5 fő adónyomozóval kezdte meg tevékenységét, akik főként a rendőrség állományából érkeztek. Önmagában a létszám is behatárolta a lehetőségeket, de a hatáskörös bűncselekmények nyomozásával kapcsolatos gyakorlat sem volt kialakult, ügyről-ügyre haladva lettek felépítve a különböző bizonyítási metodikák. Kiforrott ügyészi gyakorlatról sem beszélhetünk, az az alapoktól kezdődően folyamatosan formálódott, az adónyomozók és ügyészek együtt sajátították el a hatáskörös bűncselekmények nyomozásának speciális elemeit. A tapasztalatok azt mutatták, hogy a költségvetést károsító bűncselekmények nyomozási metodikája, minősítési kérdései, jogalkalmazói gyakorlata a nyomozó hatóság és az ügyészség által az aktuális elkövetési magatartások mentén, ügyről-ügyre alakult, fejlődött.

Folyamatos volt a létszámfejlesztés, de a 2003–2006 közötti időszakban végrehajtott szervezeti változások nehezítették a hatékony szakmai feladatellátást. Probléma volt továbbá, hogy ezen időszakban a nyomozó szervek kapacitásbeli, strukturális tényezőknél fogva nem folytattak hatékony felderítési tevékenységet, a feladatellátás főként a beérkező feljelentések alapján indított eljárások vizsgálatára korlátozódott.

Eközben egyre több erre szakosodott szervezet kezdett el foglalkozni úgynevezett számlagyáras tevékenységgel, a fiktív számlákra egyre nagyobb igény mutatkozott a valós tevékenységet végző gazdálkodók részéről is. Ekkor már Magyarország tagja volt az Európai Uniónak, a közösségi adómentes értékesítés jogszabályi lehetőségét kihasználva az EU más tagállamait érintő elkövetés is egyre inkább tetten érhető volt, az MTIC típusú csalások száma ugrásszerűen megnövekedett. Az elkövetők többszintű számlaláncolatokat hoztak létre, a számlázási láncban szereplő fiktív cégek adóbevallásait benyújtották, szükség esetén megjelentek az adóhatóság előtt, az elkövetéshez használt cégek legális működése látszatának fenntartása a konspiráció szerves része lett.

Az Európai Unióhoz történő csatlakozás miatt a csempészet miatt folyamatban lévő eljárások száma jelentősen lecsökkent, de egyre nagyobb mértékben jelentek meg a hazai és az európai uniós forrású támogatásokra elkövetett bűncselekmények, egyre több eljárás indult jogosulatlan gazdasági előny megszerzése és Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértése büntett elkövetése miatt. Az ilyen ügyek hatékony nyomozása nem volt elképzelhető a pályázati rendszer speciális elemeinek ismerete nélkül, melyet a pénzügyi nyomozóknak el kellett sajátítaniuk.

A 2006-ban végbement hatásköri változás, a feladatnak a Vám- és Pénzügyőrséghez történő integrálása jelentős fejlődést eredményezett. Kiemelt hangsúlyt kapott a felderítési tevékenység, melynek hatására 2008-tól kezdődően egyre több fiktív számla kiállítására szakosodott szervezet került és kerül felszámolásra a mai napig. 2011-től, a NAV integrációval, egy a szellemében és lehetőségeiben nagymértékben megújult testületben folytatódott a még inkább specializált feladatellátás. Az adó, vám, jövedéki és bünyügyi terület szervezeti szintű szakmai tapasztalata, adatvagyonra, ezekre építve a munkafolyamatok összehangolásának lehetősége, a kommunikáció egyszerűbbé válása további hatékonyabb, eredményesebb feladatellátást tett lehetővé.

Rendszeressé vált az egyes bünyügyi igazgatóságok részéről az összehangolt akciók szervezése és végrehajtása, melyek során számos számlagyáras típusú, valamint kiemelt összegű támogatást érintő költségvetési csalás miatt folytatott eljárásban történt sikeres realizálás. Ezen ügyekben a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések bevezetése mellett jelentős vagyónbiztosítási tevékenységet is végrehajtottak a bünyügyi igazgatóságok, mely érintette mind az elkövetők, mind az elkövetéhez használt gazdasági társaságok vagyonát. Egyre több kiemelt jellegű ügy került vádemelési javaslattal befejezésre, mely ügyekben – a korábbiakhoz képest – súlyos büntetést szabtak ki a bíróságok. A nyomozó hatóság sajtótevékenysége is egyre inkább hangsúlyos lett, mely által a köztudat is formálódott, az emberek számára világossá vált, hogy a költségvetést károsító bűncselekmények elkövetői súlyos szankciókra számíthatnak.

A rendelkezésre álló adatvagyon, azok feldolgozási lehetőségeit érintő változások

Lényeges változás következett be az elektronikusan rendelkezésre álló adózási adatok, mint a bizonyítást segítő adatvagyon, illetve azok feldolgozására kifejlesztett elemző programok körében is.

Az adónyomozás kezdetekor, 1999-ben az adóhatóság az ellenőrzési tevékenységét a jelenleg rendelkezésre állóhoz képest minimális mennyiségű informatikai rendszerben tárolt adat, illetve ezek elemzésére kifejlesztett program felhasználásával végezte. Ennek oka részben az akkori rendelkezésre álló informatikai háttér, részben az adózók részére lényegesen kevesebb jogszabályban előírt adatszolgáltatási kötelezettség volt. Az áfabevallások benyújtása papíralapon történt, azok adatai a feldolgozását követően voltak elérhetőek elektronikus úton. A számlák kiállítása kézzel írottan, vagy számlázóprogramban történt, ezzel összefüggésben nem volt kötelező adatszolgáltatás.

Az egyes áfabevallásokban megjelenített adatok kontrollálására kizárólag az áfaanalitika manuális vizsgálatával volt lehetőség, melyet az adózó készített és őrzött elektronikus adatként, illetve papíralapon. Az analitika tartalmazza az adózók áfatartalommal rendelkező értékesítéseit és beszerzéseit, mely az adott időszakra benyújtott áfabevallásokban közölt adatokat hivatott alátámasztani. Amennyiben az áfaanalitika nem volt fellelhető, a fiktív számlák felhasználása a legtöbb esetben nem volt bizonyítható. Ezen körülmények miatt egy adócsalás miatt indított büntetőeljárás sikere nagyban függött az adózó együttműködésétől, vagy attól, hogy a nyomozó hatóság – az együttműködés hiányában – milyen dokumentumokat tudott felkutatni, lefoglalni. A kezdetekben az adónyomozóknak a korlátozottan rendelkezésre álló adószakmai rendszerekhez sem volt felhasználói jogosultságuk, a vizsgálandó adóbevallások feldolgozott adatait ügyészi engedéllyel ellátott megkereséssel, vagy a papíralapon benyújtott bevallások lefoglalásával tudták beszerezni.

Valódi áttörésként volt értékelhető az M lapon adatszolgáltatás 2013. január 1. napján történő előírása.⁴ Az M lapon az adózók beszerzéseikre és értékesítéseikre szolgáltatnak adatot. Bevezetésekor csak azokat a számlákat kellett szerepeltetni, melyek áfa összege a kétmillió forintot meghaladta, 2020-tól minden beszerzést jelenteni kell. Mivel a számlabefogadó a részére kiállított számla áfatartalmát csak akkor helyezi levonásba, ha az áfa összege az áfaanalitikában, M lapon és a bevallásban megtalálható, így ettől a ponttól kezdődően a fiktív számlák felhasználásának bizonyítása áfaanalitika hiányában sem lehetetlenült el.

Jelentős fejlődésként volt értékelhető az EKÁER rendszer⁵ 2015. január 1. hatállyal történő bevezetése, mely az egyes adótörvények és azokkal összefüggő más törvények, valamint a Nemzeti Adó- és Vámhivatalról szóló 2010. évi CXXII. törvény módosítására irányuló 2014. évi LXXIV. törvény vonatkozó rendelkezéseinek hatályba lépésével jött létre. Az EKÁER rendszer gyakorlati, bizonyítási szerepe, hogy a vonatkozó jogszabályban meghatározott árumozgásokat – a kockázatos élelmiszerekre és kockázatos termékekre vonatkozóan – egy központi adatbázisban kell rögzíteni, ahol ezáltal az adóhatóság előtt térben, időben, de mindenekelőtt az adókötelezettségeket tekintve átláthatóan zajlik Magyarország területén – meghatározott termékkörben – az áruforgalom.

4 2007. évi CXXVII. törvény az általános forgalmi adóról.

5 2017. évi CL. törvény az adózás rendjéről 7. § 14. „EKAER: az állami adó- és vámhatóság által működtetett Elektronikus Közúti Áruforgalom Ellenőrző Rendszer, amely az Európai Unió valamely más tagállamából Magyarország területére, Magyarország területéről az Európai Unió valamely más tagállamba irányuló, a termék közúti fuvarozásával, illetve a Magyarország területén belül megvalósuló, a termék közúti fuvarozásával összefüggő adókötelezettségek teljesítésének ellenőrzését szolgálja.”

A vagyoni hátrány megállapításának összetevői szempontjából újabb áttörést jelentett az online számla adatszolgáltatás előírása. Az online számla adatszolgáltatási kötelezettség 2018. július 1-jén került bevezetésre, 2021. január 4-től teljes körű. A számla adatszolgáltatást a számla kiállítójának haladéktalanul teljesítenie kell az áfatörvény⁶ 10. számú mellékletében rögzítettek szerint. Ezáltal az adóhatóság valós időben látja az adóalanyok által kiállított számlákat, az adatszolgáltatás a legtöbb esetben a számlázóprogramok használatával automatizáltan megtörténik.

A pénzügyi és egyéb szolgáltatók azonosítási feladatához kapcsolódó adatszolgáltatási háttér megteremtéséről és működtetéséről szóló 2021. évi XLIII. törvény hatályba lépésével a hatóságok számára elérhetővé vált az úgynevezett AFAD nyilvántartás (tényleges tulajdonosi nyilvántartás), melyből közvetlen hozzáféréssel lekérdezhetőek a magánszemélyek és társaságok nyilvántartott bankszámlaszámai, az igénybe vett széfszolgáltatások.

Az adatok hatékony feldolgozása tekintetében jelentős mérföldkő volt a NAV bűnügyi szakterülete által kifejlesztett bankszámla feldolgozó informatikai megoldás, amely a bankszámlaadatok mellett az elektronikusan rendelkezésre álló adózási adatvagyon feldolgozását is nagyban segíti.

A pénzügyi nyomozáson belül felderítési, elemző-értékelő és vizsgálati szakterület intézményesült, és az előbbi szakterületeken a szakmai tudás fejlesztése érdekében koncentrált képzésekre kerül sor hazai és nemzetközi szinten. A bemutatott informatikai rendszerek használatához manapság már valamennyi pénzügyi nyomozó rendelkezik jogosultsággal, emellett egyre nagyobb számban vannak jelen olyan kollégák, akik a rendszereket készség szinten használni tudják, így a szükséges elemző tevékenységet, vagy annak egy részét is el tudják végezni. Kijelenthető, hogy egy pénzügyi nyomozóval szemben – legyen szó nemcsak az elemző, hanem a felderítő vagy vizsgálati tevékenységet végző kollégáról – mára elvárásként fogalmazódik meg, hogy bizonyos szintű értékelő-elemző tevékenységet önállóan tudjon végezni.

Elemző-értékelő készség alakulása, intézményesülése

Az egyre szélesebb körben létrehozott informatikai rendszerek, a nagy mennyiségű adatok elemzésének az igénye újabb kihívást, további specializálódási igényt generált a költségvetést károsító bűncselekmények nyomozására kompetens egységek életében.

6 2007. évi CXXVII. törvény az általános forgalmi adóról.

A hatásköri specializálódás részeként először a NAV Bűnügyi Főigazgatóságán a nyomozásokat országosan támogató céllal a Revizori Főosztály, majd az egyes bűnügyi igazgatóságokon értékelő-elemző osztályok létrehozása történt meg. Az ezt célzó szervezeti változás nem egy ütemben történt, de 2018 közepétől már minden igazgatóságon felállításra került egy-egy ilyen osztály.

A NAV Bűnügyi Főigazgatósága Revizori Főosztályán adótanácsadói, mérlegképes könyvelői, okleveles forgalmiadói, okleveles könyvvizsgálói, társadalombiztosítási ügyintézői végzettséggel rendelkező kollégák dolgoznak, az értékelő-elemző osztályokon pedig szintén jellemző az adózási, számviteli képzettség, ezen egységeknél is többen mérlegképes könyvelői, adótanácsadói képesítéssel rendelkeznek.

A szakmai képzettségnek, a hatályos szakmai ismereteknek megfelelően a NAV Revizori Főosztály, valamint az egyes értékelő-elemző osztályok feladatai között szerepel a költségvetést károsító bűncselekmények esetében a tényállás értékeléséhez szükséges vagyoni hátrány megállapítása, kiemelten az adóhatósági szakmai rendszerekből származó elektronikus adatok és ezzel együtt az ügyben releváns pénzforgalmi bankszámlaadatok feldolgozása, amelyet erre – akár a büntetőeljárás bizonyítási aspektusokra – specializált programok nagyban segítenek. A mérlegképes könyvelői, adótanácsadói, könyvvizsgálói végzettséggel rendelkező kollégák időszakosan a szakmai tudásuk fejlesztése érdekében részt vesznek a kötelező továbbképzéseken, továbbá az elemzői területen a NAV Bűnügyi Főigazgatósága szervezésében rendszeres specializált képzés történik.

Ügyészség, bíróság specializálódása

A téma vizsgálatában indokolt röviden kitérni, hogy a költségvetést sértő bűncselekmények számának és összetettségének alakulása az ügyészségi és a bírósági feladatellátásban is változást eredményezett. Amennyiben mindössze egy-egy vármegyei főügyészség büntető ügyösszetételét megvizsgáljuk a 15–20 évvel ezelőtti állapothoz mérten, jól látható, hogy a hangsúlyok eltolódtak a rendőrségi hatáskörbe tartozó élet, testi épség elleni és egyéb bűncselekményekről a költségvetési csalások miatt folytatott eljárásokra. Ugyanez a megállapítás pedig kirajzolható az egyes törvényszékek kapacitását jelentősen igénybe vevő kiemelt súlyú pénzügyi bűncselekmények miatti eljárásokban is.

A specializáció megjelent mind a Legfőbb Ügyészség, mind a vármegyei főügyészségek szervezeti változásaiban is. Ennek legközelebbi példája a 2025. június 1. napjától működő Budapesti Gazdasági Ügyészség létrehozása, amelynek

közelmúltbeli avatóünnepségén többek között elhangzott, hogy „*az ügyészségen belül a specializáció a jövőbeni hatékony és eredményes munka záloga lesz. A Budapesti Gazdasági Ügyészség létrehozása éppen ezt a szemléletet tükrözi*” (URL1).

A bíróságokat érintő specializálódás kapcsán pedig úgy gondolom elegendő utalni arra, hogy az új büntetőeljárás kódex létrehozta a gazdálkodással összefüggő kiemelt bűncselekmények kategóriáját,⁷ továbbá ezen ügykörben a bíróság összetételére vonatkozóan rögzítette első fokon a tanácsban történő eljárást, amelynek egyik tagja elsődlegesen a törvényszék gazdasági ügyszakának bírója.⁸

A büntetőeljárások hatékony lefolytatásának kontextusában

A büntetőeljárások hatékony lefolytatását alapvetően meghatározza, hogy mennyire időszerűen történik a bizonyítás, ennek folyamatában pedig meghatározó, hogy a vagyoni hátrány – mint bizonyítás szempontjából releváns tény – megállapítása is mennyire időszerűen és milyen színvonalon történik meg. Ennek megfelelően jelentős, hogy a kérdésben milyen jogalkalmazói gyakorlat alakult, alakul.

Az eljárások hatékony, időszerű befejezése kapcsán az alaptörvény rögzíti, hogy „*mindenkinek joga van ahhoz, hogy ügyeit a hatóságok [...] észszerű határidőn belül intézzék.*”⁹ A Be. 2. § (3) bekezdése szerint a büntetőeljárásban alapvető jogot korlátozni csak az e törvény szerinti eljárásban, az e törvényben meghatározott okból, módon és mértékben lehet, és a 351. § (1) bekezdése mindezt kiegészíti azzal, hogy a nyomozást a lehető legrövidebb időn belül le kell folytatni.

A kezdetekben számos olyan adócsalás, illetve áfára elkövetett csalás miatt folyamatban lévő ügyekben is igazságügyi szakértő került kirendelésre, ahol a levonásba helyezett adó összegét a nyomozó hatóság egyszerű matematikai művelet eredményként is meg tudta volna állapítani. A nyomozó hatóságnál abban az időben nem volt meg az a speciális szaktudás, melyre alapozva az ügyészség elfogadta volna a hatóság elkövetési érték megállapítása tárgyában készített jelentését, továbbá jellemzően az Igazságügyi Szakértői és Kutató Intézetek adó- és könyvszakértői kapacitása is jól használható volt.

7 Be. 10. § (1) bekezdés 3. pont.

8 Be. 13. § (3) bekezdés.

9 Magyarország alaptörvénye XXIV. cikk (1) bekezdés.

Fenti körülmények miatt gyakorlatilag a legjárhatóbb útnak a szakértő kirendelése mutatkozott, és meglehetősen hosszú idő telt el, míg a nyomozó hatóságok számítási alpműveleteken alapuló jelentéseit és az azokból levont következtetést az ügyészség elfogadta.

A NAV Revizori Főosztály és az értékelő-elemző osztályok felállítása, a folyamatos belső képzések, az elektronikusan rendelkezésre álló adózási adatvagyon nagy léptékű növekedése, az elemző rendszerek egyre szélesebb körben történő használata azt eredményezte, hogy a nyomozó hatóság olyan minőségű és részletezettségű jelentéseket készített, melyek meggyőzték az ügyészséget arról, hogy adott esetekben a vagyoni hátrány megállapítása nem minősül szakkérdésnek, a vád a nyomozó hatóság által készített jelentés alapján képviselhető.

Ez az út vezetett a jelenlegi állapothoz, amely szerint jellemzően az egyszerűbb megítélésű ügyekben az ügyészség részéről akár a vád képviselőjére is elfogadott, amennyiben a nyomozó hatóság által készített jelentésben történik a vagyoni hátrány megállapítása, ugyanakkor a bírói szakban tipikusan a védői indítványnak helyt adva szakértő bevonása történik.

Az egyszerűbb megítélésű ügyek mellett fontos kitérni a dolgozat korábbi részében már hivatkozott, összetett jellegű „gigaügyekre”, tipikusan a számlagyár jellegű magatartáson alapuló, többszintű cégláncolatokat, jellemzően akár több száz számlabefogadó tettesi magatartást vizsgáló büntetőeljárásokra. A mára alakult büntetőeljárás gyakorlat szerint a számlagyár jellegű magatartás miatt folytatott büntetőeljárásokban szinte valamennyi esetben szakértő igénybevitelére kerül sor.

A gyakorlati tapasztalatok alapján fontos azt is kiemelni, hogy a NAV nyomozó egységei által ma már évente nagy számban történik ilyen típusú „nagy ügyek”, cselekmények felderítése, realizálása, és az ilyen ügyekben az ügyészségek és bíróságok által elfogadott színvonalon tevékenységet ellátó szakértők száma kevés az ügyekhez mérten, valamint a szakértői költségek is jelentősek. Az ilyen típusú elkövetési magatartások miatt folytatott büntetőeljárások további fontos közös jellemzője, hogy azok időtartama az ügyek összetett jellegéből adódó bizonyítási eljárásra, elvégzendő nagyszámú bizonyítási cselekményre figyelemmel időben jelentősen elhúzódhat. E tekintetben pedig a bizonyítási és időszerűségi tényezőket alapvetően meghatározza az is, hogy a vagyoni hátrány megállapítása mennyire időszerűen és milyen színvonalon történik.

Zárszó

A dolgozatban már részletezettek szerint a különleges szakértelem fogalom tartalmi kitöltését a joggyakorlat folyamatosan alakítja. A bíróságok ítélkezési

gyakorlata tud irányokat szabni, hogy az adott kérdésre a nyomozó hatóságnál meglévő kompetenciával, ismeretszinttel egzakt válasz adható, vagy az időszűrés javítása, a költségek csökkentése érdekében a szakértői munka előkészítésére egyfajta adatrendező feladat a nyomozó hatóság által elvégezhető, vagy nincs alternatív mód, kizárólag a szakértő által válaszolható meg a kérdés.

A téma bemutatása ezzel összefüggésben törekedett egy helyzetkép összefoglalására, elsődlegesen a nyomozó hatósági összetevők aspektusából.

Felhasznált irodalom

Berkes Gy. (Szerk.). (2014). *Büntetőeljárás jog I–III.* (2. kiad.). HVG-ORAC.

Ibolya T. (2018). A Btk. 871-872. § kapcsolódó fejezet. In Polt P., Miskolczi B., Vida J., & Karner Zs. (Szerk.), *Nagykommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez.* Wolters Kluwer.

Schmidt G. (2023). A szakvélemények értékelésének kérdései ügyészi szemmel. *Ügyészek Lapja*, 30(5–6), 27–42.

Tremmel F. (2006). *Bizonyítékok a büntetőeljárásban.* Dialóg Campus.

A cikkben szereplő online hivatkozások

URL1: *Budapesti Gazdasági Ügyészség avató ünnepsége.* <https://ugyeszseg.hu/budapesti-gazdasagi-ugyeszseg-avato-unnepsége/>

Alkalmazott jogszabályok

12/2012.(VI.8.) LÜ utasítás az ügyészség szervezetéről és működéséről

13/2020. (XII. 23.) PM rendelet az Elektronikus Közúti Áruforgalom Ellenőrző Rendszer működéséről

1998. évi XCIII. törvény az Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal egyes feladatairól

2007. évi CXXVII. törvény az általános forgalmi adóról

2017. évi CL. törvény az adózás rendjéről

2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról

2021. évi XLIII. törvény a pénzügyi és egyéb szolgáltatók azonosítási feladatához kapcsolódó adatszolgáltatási háttér megteremtéséről és működtetéséről

9/2018. (VI.29) LÜ utasítás az előkészítő eljárással, a nyomozás felügyeletével, valamint a befejező intézkedésekkel kapcsolatos ügyészi feladatokról

Magyarország Alaptörvénye

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Varga S. (2025). A vagyoni hátrány megállapításának szakértői, avagy szakmai összetevői egykor és ma. *Belügyi Szemle*, 73(11), 2307–2322. <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJA.2025.v73.i11.pp2307-2322>

Nyilatkozatok

Összeférhetetlenség

A szerző nem jelentett összeférhetetlenséget.

Finanszírozás

A szerző nem kapott pénzügyi támogatást a kutatáshoz, a szerzőséghez és/vagy a cikk publikálásához.

Etikai nyilatkozat

Jelen cikkhez nem kapcsolódik adatkészlet.

Nyílt hozzáférésről szóló tájékoztatás

Jelen cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

Levelező szerző

A cikk levelező szerzője Varga Sándor, aki a varga.sandor_1@nav.gov.hu e-mail címen érhető el.